

The French
Political Class

CLASA POLITICĂ FRANCEZĂ. COMPOZIȚIE ȘI PROFESIONALIZARE *

MATTEI DOGAN

The French political class is composed of many categories, the three most important being: cabinet ministers, parliamentarians and higher civil servants. Its size at the pinnacle of power is estimated at 3000 people. Empirical evidence is presented about the place of the higher civil servants. Their increasing proportion among parliamentarians and ministers is another important aspect. The professionalization of the French ruling elite is analyzed in terms of length of political career and source of income. The specificity of the French political class is shown in comparative perspective. The main conclusion is that the French semi-presidential system is a republic of mandarins, where the higher civil servants hold a dominant position.

N oțiunea de clasă politică a fost creată de școala elitistă italiană de la începutul secolului (Mosca, Pareto) și dezvoltată în diverse țări europene după cel de-al doilea război mondial. De-atunci, a fost adoptată de literatura sociologică internațională. Astăzi, este folosită constant de deținătorii *en titre* ai puterii politice, de cei care-i observă, de ziaristi și de cetățeanul mediu în limbajul colocvial.

Totuși, clasa politică nu este o clasă din punct de vedere al stratificării sociale, nici în sensul strict al cuvântului, pentru că-i lipsește coerența internă. Atributul unei clase este solidaritatea oamenilor care o compun. Or, nu numai că oamenii care constituie clasa politică nu sunt solidari, ci dimpotrivă, sunt într-o nesfârșită luptă unii împotriva altora. Una din funcțiile lor este chiar reluarea și amplificarea tuturor conflictelor societății. Este totuși o clasă din punctul de vedere al rolului pe care-l joacă în coordonarea activităților statale și în funcționarea regimului politic.

În ciuda criticilor care se pot formula împotriva etichetei de clasă politică, aceasta este folosită curent în discursul politic și nu este ușor de înlocuit. Cuvântul elită nu e comod de utilizat, din cauza conotațiilor sale de nesters. Să spunem că această clasă politică este stratul cel mai elevat al ierarhiei statului-națiune, însemnând cam o persoană la 10.000 de adulți și deținând, dacă nu monopolul legitim al forței de constrângere, măcar principalele pârghii ale puterii

* Traducere din franceză: Laura Lotreanu.

la nivel național. Celelalte straturi privilegiate nu sunt investite cu funcții specific politice. Clasa politică este transformabilă, dar ineluctabilă. O societate poate, într-o situație de criză, să taie capul statului, însă corpul social va scoate imediat la iveală un altul. Acest lucru s-a întâmplat în Europa de Est.

Compoziția clasei politice

În cercetările asupra clasei politice s-au folosit două metode: inventarul celor mai importante poziții din sistemul politic și anchete în rândul observatorilor competenți privind notorietatea și influența actorilor politici. Ambele metode au întâmpinat dificultăți care au trebuit surmontate prin alegeri incerte. Rezultă din cercetările privind clasa politică națională în Germania, Anglia, Canada, Australia, Mexic, Argentina că în fiecare țară, clasa politică prezintă o configurație originală.

În Franța, clasa politică se compune din categorii multiple, dintre care trei sunt deosebit de importante: aleșii parlamentari și miniștrii care reprezintă, teoretic, poporul, și înalții funcționari care ocupă mecanismele strategice ale statului. Să-i numim pe aceștia din urmă mandarina, chiar dacă nu poartă chimonouri de mătase, ca înaintașii lor chinezi. Echilibrul între parlamentari, investiți cu o legitimitate populară și mandarina, care invocă o legitimitate meritocratică, este o chestiune importantă. Cum putem cântări importanța unora și a celorlalți?

Dificultățile întâlnite provin în parte din presupunerea că această clasă politică este monolitică. În realitate, ea este structurată într-un mare număr de grupuri decizionale pe sectoare și probleme, numite în limbajul politico-administrativ comitete interministeriale, comitete ad-hoc, comisii de experți etc. O asemenea împărțire a puterii arată că un actor politic poate avea ceva influență în domeniul transporturilor, de exemplu, și nici una în problemele de securitate socială, că un

prefect de provincie nu are niciodată ocazia de a discuta cu un diplomat, dar că acest prefect dispune de o linie telefonică directă cu cabinetul ministrului de interne. Clasa politică este de asemenea fragmentată în partide politice rivale.

O altă sursă de interpretări superficiale este imaginea unei clase politice cu frontiere imobile. În realitate, clasa politică se poate extinde sau restrânge în funcție de circumstanțele istorice. În marile momente ale istoriei naționale, când pasiunile sunt exacerbate, când poporul este chemat să tranșeze problemele, aproape toate înaltele funcții publice dispar. Am văzut acest lucru în mai 1968; cu excepția prefectului poliției pariziene, a unei duzini de baroni ai gaullismului și a unei escadre de mandarina la Matignon, în jurul primului ministru, înalții funcționari civili au fost excluși din arenă. A fost un moment privilegiat pentru intelligentsia. Doar câțiva militari au fost investiți cu o misiune. Elita clasei politice s-a redus la o mână de oameni. De asemenea, în dezbaterile privind școlile private, din 1983, când milioane de oameni au defilat în marile orașe, înalții funcționari nu au fost consultați. A fost o afacere eminentamente politică. În timpul momentelor decisive ale construirii Europei, centrul de gravitate s-a deplasat la Palatul Bourbon. Însă de îndată o sută de mandarina francezi s-au îmbarcat în superstructura Comunității Europene de-acum în plin avânt. E adevărat că în timpul marilor greve a celei de-a patra republici, prefectii au avut ocazia să-și exercite autoritatea. Astfel, dimensiunea clasei politice nu e aceeași în perioade de criză și în perioade de gestație normală.

Fizionomia clasei politice nu este percepută într-o manieră identică de toți observatorii. Aceasta depinde de sistemul lor teoretic de referință. Dacă judecăm în funcție de legitimitatea politică, silueta parlamentarului și mai ales cea a ministrului apar mai mari. Dacă raționalitatea economică este cea care trebuie să domine, inspectorii financiari și inginerii de stat câștigă putere. Dacă se

contestă eficacitatea tehnoproducturii statale și se elogiează virtuțile liberalismului economic, sunt apreciați "slujitorii" Statului care "transpiră" în întreprinderile private. Dacă suntem pentru societatea civilă și împotriva cultului Statului, acordăm mai mult loc șefilor de partid, sindicatelor și marilor patroni ai sectorului economic. În cazul contrar, acceptăm ideologia anumitor mandarini care proclamă că "toate lucrurile mari din această țară au fost realizate de Stat". Distribuția rolurilor în clasa politică depinde deci de perspectiva teoretică a observatorului.

Pentru a accede la clasa politică, se poate împrumuta filiera electorală, adică întâi primar al unui oraș, consilier departamental, apoi deputat sau senator, sau filiera mandarină, adică reușita la concursuri care duc prin intermediul marilor școli la înalta administrație publică, și servirea politică într-un cabinet ministerial pentru a fi propulsat mai sus și a descinde în sfârșit în arena electorală.

Timp de multă vreme, sub cea de-a treia și cea de-a patra republică, ca și în primii ani a celei de-a cincea, se ajungea în clasa politică pe cale electorală. De circa treizeci de ani încoace, calea mandarină ia o amploare tot mai mare.

Însă, timp de trei decenii, din 1945 în 1974, Rezistența a fost principala pepinieră de oameni politici. Doar după dispariția acestei generații și alegerea unui președinte prea tânăr în timpul războiului pentru a fi participat la Rezistența clandestină (dar care s-a angajat în campania din Germania, de la sfârșitul anului 1944), filiera înaltor funcții publice a câștigat importanță.

Oricare ar fi definiția care se dă clasei politice, este necesar s-o delimităm cantitativ. Demers paradoxal într-un sens, dar apropiat pentru un studiu empiric. Proportia fiecărei categorii - politică, administrativă, tehnocrată, intelectuală, militară - nu e aceeași nici într-o clasă politică alcătuită din câteva mii sau câteva sute de persoane.

În compoziția ei se vor găsi puțini bărbați sub 40 de ani și puține femei. Populația franceză cuprinde circa 10 milioane

de bărbați între 40 și 75 de ani; dacă reținem unul la o sută, la o mie sau la zece mii, clasa politică ar include 100 000, 10 000 sau 1 000 de personalități.

În primul caz, ar trebui să includem cei 3 000 de consilieri generali, toți primarii orașelor importante, consilierii municipali ai Parisului, responsabilii departamentali ai partidelor, câteva sute de șefi sindicali, responsabilii organizațiilor catolice, un mare număr de jurnaliști și intelectuali, și mai ales o bună parte a funcționarilor publici, ca și patronii câtorva sute de întreprinderi etc. Clasa politică se va confunda atunci cu elita socială în sensul larg al cuvântului și s-ar compune în cea mai mare parte din oameni care nu dețin nici un mandat electoral, nici o poziție strategică în aparatul de stat. Chiar limitată la 10 000 de persoane, ar cuprinde o majoritate de oameni care nu pot fi considerați oameni politici și a căror influență se bazează pe pozițiile privilegiate pe care le dețin în alte sectoare ale așa-zisei societăți postindustriale.

Dacă, dimpotrivă, reducem prea mult clasa politică, de exemplu la 1 000 de personalități, azvârlim în afara arenei protagoniștii puternici. Este evident că pe măsură ce restrângem clasa politică, crește importanța locului relativ al personalului politic. Totuși trebuie evitată excluderea categoriilor care-i aparțin logic și legitim.

După diverse evaluări, cântărind avantajele și inconvenientele, ipoteza cea mai operațională pare a fi o clasă politică de 3 000 de persoane.

Putem lua în considerare toată piramida sau doar vârful. Proportia fiecărei categorii a clasei politice variază considerabil de la un nivel la altul. Dacă vizăm vârful, remarcăm o varietate de oameni politici, o situație echivalentă întâlnindu-se doar în Japonia: înalți funcționari care descind în arena electorală pentru a cuceri o legitimitate politică. Oamenii politici francezi celebri și care au reușit să se mențină în prim-plan beneficiază, cu câteva excepții, de o dublă legitimitate: mandarină și electorală. Este

vorba de circa o sută de bărbați și câteva femei, asupra cărora sunt ațintite reflectoarele jurnalelor de actualități și care sunt rivali nemiloși. Sunt concurați în mass-media de starurile cinematografului, ale sportului, ale muzicii etc. Această sută de oameni care a reușit atât de bine îi fascinează pe tinerii cu ambiția unei cariere politice. Acești tineri uită fără îndoială că pentru a face o carieră politică atât de frumoasă e bine să ia lecții de actorie.

Clasa politică poate fi observată într-un mod instantaneu sau, dimpotrivă, de-a lungul unei întregi epoci. În vârful piramidei politice există în orice moment circa patruzeci de miniștri și secretari de stat, nouă sute de parlamentari, dintre care jumătate sunt relativ bine cunoscuți, cam o sută de directori ai administrațiilor centrale, o sută de deținători de poziții strategice în cabinetele ministeriale, circa două sute de lideri ai opoziției, ca și numeroși reprezentanți a ceea ce numim a patra putere, adică jurnaliști influenți, fără a uita câteva stele încă strălucitoare, dar fără legătură directă cu guvernarea. Compoziția acestui "microcosmos" (cum îl numea un fost prim-ministru) se modifică periodic, în așa fel încât, cu zece ani mai târziu, se remarcă alți titulari în cele mai înalte funcții politice sau parapolitice, vechii titulari nepierzându-și însă întreaga influență în forum. Ipoteza unei clase politice de 3 000 de actori trebuie luată în considerare pentru un deceniu sau pentru o perioadă istorică pertinentă, cum ar fi cele două mandate prezidențiale ale lui F. Mitterrand. Dacă ne gândim la o întreagă perioadă istorică, analiza devine mai dificilă, dar și mai semnificativă. Dimensiunea clasei politice diferă în funcție de durata anvizajată și de gradul de concentrare a puterii. Adoptarea sistemului prezidențial și mai ales consolidarea progresivă a puterii executive în detrimentul celei legislative au modificat în profunzime structura rețelelor decizionale.

În orice organizație există un anume număr de personalități viguroase care își domină colegii de mai mică anvergură, exercitând asupra acestora o mare influență. Cum pot fi identificați acești șefi de coloană?

Pe ce criterii să ne bazuim pentru a-i discerne? Reprezentativitate, eficacitate? În forumul politic nu totdeauna cei mai buni sunt și cei care reușesc. În parlament și în guvern, un om competent nu e neapărat și puternic, și viceversa. Subtilitatea jocului politic nu ne permite întotdeauna să recunoaștem trăsăturile personalității sub masca personajului. Este notoriu faptul că oamenii de valoare au fost ținuti departe de puterea executivă, în timp ce cei fără talente prea mari ocupau posturi cheie.

Cerând observatorilor vieții politice franceze să desemneze cinci sute de oameni care, după părerea lor, exercită cea mai mare influență asupra afacerilor de stat, s-ar putea cădea de acord cu ușurință asupra a circa o sută de nume care se impun în mod evident. Experiența a fost realizată și experții care au participat au trebuit să recunoască faptul că după o primă selecție de 60 la 80 de personalități, alegerea devenea din ce în ce mai incertă.

Tehnica sondajului de opinie printre experți pare să dea rezultate valabile când este vorba de un sector de activitate (politică externă sau financiară, de exemplu) sau de o decizie definită (securitate socială), altfel spus, când responsabilitățile pot fi mai mult sau mai puțin localizate, identificate. Dimpotrivă, folosirea unei asemenea tehnici se dovedește neadecvată atunci când se pretinde definirea clasei politice a unei națiuni, pentru că apar obiecții teoretice și dificultăți practice.

Indicele alfabetic al principalelor douăzeci sau treizeci de lucrări de istorie politică și socială cuprinde în general cele mai importante nume din viața politică franceză. Cu condiția unei bune alegeri a acestor lucrări și a umplerii unor lacune flagrante, am putea admite că acești indici ne livrează cele mai influente nume din arena politică. Această tehnică de selecție prezintă desigur riscul unor erori; este totuși una din cele mai practice și mai obiective atunci când mergem mult în urmă, în trecutul politic.

De exemplu, pentru cea de-a treia republică, din două mii de nume reținute, doar

o mie cinci sute sunt miniștri, secretari de stat, deputați și senatori, când de fapt au fost șase mii. Altfel spus, trei sferturi din oamenii politici nu au atras atenția istoricului, care citează în schimb o dată din patru, personalități care nu au deținut niciodată funcții guvernamentale sau parlamentare. Mai mult încă, printre cei o mie cinci sute de miniștri sau parlamentari menționați de istorici, unii nu sunt citați pentru această calitate, ci pentru activitatea lor de șefi de partid, funcționari, conducători de sindicate, căpitani ai industriei, scriitori sau ziariști. Datorită activității lor în alte domenii decât cel guvernamental sau parlamentar și-au înscris numele în istoria politică.

Am putea recurge, printre alte surse, la indicele alfabetic al *l'Annee Politique*, pentru a face o listă cu oamenii cei mai influenți. Însă această lucrare nu acordă o importanță egală activității parlamentare, desfășurată la lumina zilei, și acțiunii mai secrete, dar adesea mai eficace, a cabinetelor ministeriale, a comitetelor directoare ale partidelor, grupurilor de presiune, ambasadelor sau conducătorilor armatei. Atenția se concentrează în cea mai mare parte a timpului asupra hemiciclului parlamentar, în timp ce deciziile au fost uneori pregătite în altă parte. Se întâmplă să lase în umbră liderul de opinie, strategul autentic, puternicul comitard, marele expert, intrigantul abil sau maestrul trezoreriei. În schimb, măsoară, ca să spunem așa, instabilitatea oamenilor de la vârful ierarhiei politice. Personalități citate frecvent la un moment dat nu mai sunt deloc câțiva ani mai târziu. Unele nume dispar, altele apar.

Locul înalților funcționari publici în clasa politică

La începutul anului 1991, erau 32 798 de funcționari, dintre care 22 225 în educația națională și 2 494 în magistratură. Contribuția culturală a profesorilor universitari și a altor savanți este desigur mare, însă

influența lor politică, cu excepția puținora dintre ei, este neglijabilă. În ce privește înalta magistratură, este comparativ mai puțin independentă în Franța decât în alte democrații occidentale. Cercurile acestor două categorii, profesoratul și magistratura, nu interferează cu clasa politică, aceasta, în treacăt fie zis, numărând circa 200 de personalități - și aceasta este o estimare pe care unii o cred prea generoasă.

Pentru toate celelalte ministere, au fost numărați 8079 de funcționari. Majoritatea lor ocupa funcții de gestiune în ministerele agriculturii, apărării, veteranilor, muncii, sănătății, poștei. Alții lucrau la finanțe, buget, afaceri externe, industrie, echipament, afaceri interne, transporturi, cultură, comunicații.

Dintre acești înalți funcționari, 2 800 de persoane aparțin corpului de administratori civili, dintre care 1 500 erau în activitate în februarie 1993, majoritatea celorlalți fiind detașați sau disponibilizați. Este un corp puternic politizat, un sfert fiind pus la dispoziția guvernului. Totuși, puțini au ajuns în locuri de frunte și numai câțiva au penetrat în clasa politică. Ei gravitează în jurul acestei clase.

Dintre ceilalți 5 279 înalți funcționari, câți au un cuvânt de spus în forumul politic? Diversitatea situațiilor este atât de mare încât orice estimare riscă să fie arbitrară. Presupunând teoretic că unul din zece are din când în când ocazia de a-și exprima opiniile sau de a lua o decizie într-o chestiune politică sau evasipolitică, am include într-o clasă politică evaluată la 3 000 de actori câteva sute de înalți funcționari. Propoziția va fi ceva mai ridicată pentru Finanțe sau Industrie și mai mică pentru Ministerul Muncii sau pentru cel de Interne.

Foștii elevi ai Școlii Naționale de Administrație (ENA) dețin un loc privilegiat în mass-media. Trebuie deci să ne întrebăm care este locul lor real în clasa politică. Prima remarcă ce se impune este că foștii elevi ai ENA, contrar unui anume stereotip, nu domină decât unele sectoare superioare ale statului. De fapt, în 1992 nu existau decât 84 de foști ENA din 160 de directori de

administrație centrală, 108 din 220 de prefecti și 55 din 149 de ambasadori. Acești 55 de ambasadori nu reprezintă decât a zecea parte din cei 540 de membri ai corpului diplomatic recrutați prin intermediul ENA de la crearea acesteia. Chiar dacă defalcăm generația care urcă, așa cum trebuie, descoperim că majoritatea privilegiaților care au ales Ministerul de Externe deține poziții prea puțin vizibile, care oferă rar ocazia unui rol ce aduce satisfacții. Georges Pompidou îi ironiza zicând că se dedică prea adesea "exercițiului biscuitului și ceaiului". Dacă ar fi să-l credem pe un prinț al înalților funcționari publici, care se ascunde în spatele pseudonimului Saint Guillaume, prezentându-se ca un "nomenclaturist francez", "irosirea elitelor" s-a extins la majoritatea ministerelor.

De la crearea ENA și până în martie 1993, au absolvit 4 616 de elevi, dintre care 478 sunt actualmente pensionați. Dintre acești foști elevi, 620 au ales Consiliul de Stat sau Curtea de Conturi. La data de 23 martie 1993, făcând abstracție de pensionari, majoritatea nu mai aparține corpului original. După unele mărturii, studiul dosarelor de la Curtea de Conturi nu este prea exaltantă. De asemenea, Inspectoratul General Financiar nu mai număra, la data respectivă, decât 57 din cei 230 de absolvenți ENA pe care-i angajase. Nu trebuie să ne mirăm. Oamenii nu intră acolo decât ca să plece, pentru că suportă greu "munca de expert-contabil" la care sunt constrânși ca novici. În Ministerele de Economie și Finanțe, hemoragia a fost, proporțional, mai slabă: 194 din 230 au rămas în serviciu. "Emigrarea" a fost puternică în Ministerul de Interne: 83 în prezent din cei 243 de la început.

Unde s-au dus? Spre majoritatea întreprinderilor publice sau private, mai ales în stabilimentele financiare și bancare, în asigurări, industrie, energie, transporturi, comerț, afaceri imobiliare. În martie 1993, în acest sector erau 581 de foști ENA, adică aproximativ 15%.

Câți dintre cei 4 318 de "ENA-iști" în activitate pot fi considerați ca aparținând

clasei politice? La această întrebare nu există un răspuns direct. Putem retrasa cariera acelor care au reușit să urce foarte sus; pentru ceilalți, adică pentru majoritate, nu dispunem de informații suficiente, pentru că nu au atras atenția redactorilor de lucrări ca **Who's who**. În ce privește anuarul foștilor elevi ENA, aflăm din el unde se găsesc aceștia în prezent, dar nu și locul pe care-l dețin în ierarhie, nici funcțiile cvasipolitice pe care le-au exercitat în trecut.

Franta e singura dintre cele treizeci și cinci de democrații care și-a creat o instituție ca ENA, ale cărei merite nu mai trebuie subliniate, dar care este, totuși, într-un sens, o școală monopol de stat. Pentru a înțelege bine rolul său, trebuie să ne punem o întrebare neobișnuită: ce s-ar petrece dacă ar dispărea, ce alte instituții ar asigura funcțiile care sunt apanajul său?

Înainte de 1940, majoritatea tinerilor care aspirau la o carieră politică se îndrepta spre facultățile de drept. Meseria de avocat era cea care pregătea cel mai bine pentru retorica politică. Erau 237 de avocați în Adunarea aleasă în 1871; 192 în 1876; 202 în 1877; 193 în 1881; 186 în 1885; 174 în 1889 și 175 în 1893. Apoi numărul lor a început să scadă, dar existau încă 140 de avocați în 1928 și 122 în 1936. Alegerea unui puternic contingent comunist sub cea de-a patra republică a dus la o diminuare a numărului de avocați.

Chiar și astăzi diplomele de drept și economie domină clasa politică din Germania, Statele Unite, Japonia și în câteva alte țări.

Dacă ENA ar dispărea, cei care au ambiția de a se angaja în politică ar alege fără îndoială între drept și economie, școlile politehnice, școlile de înalte studii comerciale, institutele de studii politice și alte școli care pregătesc pentru o profesiune determinată. De altfel, trebuie să admitem că ENA nu este o școală propriu-zisă. Învățământul pe care îl practică este de înaltă calitate, dar și de scurtă durată - câteva luni - acordându-se prioritate stagiilor de formare. Ceea ce știu absolvenții ENA au învățat înainte și după

trecerea lor prin ENA. Funcția esențială a ENA este de a selecționa la admitere și apoi la absolvire, potrivit unor criterii valabile, generaliști străluciți.

În orice caz, trebuie să risipim un mit: desigur că ENA selecționează agenții superiori ai administrației publice, dar nu oferă neapărat un pașaport pentru a penetra în clasa politică. De fapt, 90% din "ENA-iști" nu au ajuns în clasa politică. Pentru a ajunge în vârful scalei politice, e necesară trecerea printr-o altă instituție, despre care urmează să discutăm. Înainte însă să notăm factorii generali care favorizează incorporarea unei părți a înalților funcționari publici în clasa politică:

- intervenția tot mai mare a statului în economie și în domeniul social se reflectă în ponderea bugetului de stat în PNB.

- transformarea întreprinderilor familiale în societăți anonime și disocierea funcției de manager de cea de deținător de capital.

- naționalizarea a numeroase mari întreprinderi

- instaurarea unui regim prezidențial care a consolidat rolul înaltei administrații.

Ansamblul acestor factori favorizează de asemenea profesionalizarea clasei politice.

Drumul care duce la vârf

Câți dintre miile de înalți funcționari ajung în înaltele sfere ale politicii? Drumurile care duc acolo sunt multiple și diversificate, însă există și un drum regal: trecerea printr-un cabinet ministerial. Contrar interpretărilor curente, marile școli nu fac decât o preselecție a celor mai înalți funcționari. Selecția propriu-zisă se face în cea mai mare parte într-un și printr-un cabinet ministerial, care este o instituție veche. Georges Mandel a făcut parte din cabinetul lui Clemenceau. Michel Debre a făcut parte din cabinetul lui Paul Reynaud, iar Edouard Balladur, din cel al lui Georges Pompidou.

Cabinetul ministerial este o instituție franceză pe care nu o regăsim în nici o altă democrație, decât cel mult sub o formă rudimentară, ca în Belgia, țară influențată de modelul francez.

Cabinetul este o rețea, o țesătură de fire unde se efectuează, printr-o activitate intensă, gestiunea cotidiană a sectorului de stat. Cabinetele sunt în relație permanentă unul cu altul, mai ales cu cele de la Matignon și Elysee. Membrul unui cabinet nu trăiește într-o ambianță sterilizată, la adăpost de manevrele politice și uneori chiar partizane. În cabinete se pregătesc în mod perfect firesc strategii și intrigi.

Majoritatea membrilor unui cabinet ministerial este formată din înalți funcționari cvadragenari, aparținând marilor corpuri de stat sau eșaloanelor superioare ale administrației, dar nu încă vârfului piramidei. În cabinet, mandarinul leagă relații utile, își încearcă șansele de promovare accelerată, își găsește un naș și este cooptat în cercurile privilegiate ale puterii.

Echivalentul funcțional al cabinetului ministerial în Anglia este postul de *private parliamentary secretary*, desemnând colaboratorul unui ministru, cu diferența că acesta este recrutat din Camera Comunelor, dintre tinerii deputați și nu dintr-o funcție publică.

Numărul membrilor unui cabinet ministerial a variat din anii '50 încoace de la 270 în guvernul Raymond Barre la 390 în guvernul Edouard Balladur, cu o medie de 350 de membrii oficiali, la care trebuie adăugați membrii oficioși. Cei care intră în aceste cabinete ies câțiva ani mai târziu, cunoscând în cele mai multe cazuri o accelerare a carierei administrative și foarte adesea o promovare în direcția unui ministru sau în fruntea unei întreprinderi publice, pentru că aceasta este motivația esențială a acceptării unui serviciu în umbra unui ministru influent. Acesta are posibilitatea de a-i răsplăti devotamentul, pentru că guvernul dispune de mai multe sute de posturi pentru care numirea este discreționară, unele fiind în

Consiliul de Miniștri. Două treimi din inspectorii financiari, jumătate din prefecți, majoritatea directorilor de administrații centrale și a patronilor întreprinderilor de stat au trecut în prealabil printr-un cabinet ministerial.

După ce părăsesc cabinetul, unii se lansează într-o carieră cu adevărat politică, cariera care poate începe printr-un parașutaj electoral și în cazuri excepționale printr-o numire ca secretar de stat. O duzină de colaboratori ai președintelui republicii sau ai prim-ministrului au fost chiar propulsați direct în posturi de ministru. E adevărat că secretarul general de la Elysee sau directorul cabinetului prim-ministrului joacă un rol politic mai important decât miniștrii *en titre*. Aproape toți mandarinii deveniți parlamentari au făcut un stagiu, mai mult sau mai puțin prelungit, într-un cabinet ministerial.

Durata trecerii printr-un cabinet este foarte variabilă. Unii și-au făcut din acest lucru o specialitate; miniștrii pleacă, dar ei rămân, dacă au culoarea politică adecvată. În caz de alternanță guvernamentală, se întorc. Astfel, regăsim în 1993 veteranii coabitării 1986-1988.

Presupunând o durată medie de cinci ani, putem estima că într-un deceniu, circa șapte sute de înalți funcționari au trecut prin această experiență. Iată o bogată pepinieră pentru reînnoirea clasei politice la cel mai înalt nivel al său.

Paradoxal, un mandarin își poate asuma un rol politic mai semnificativ în penumbra cabinetului unui ministru puternic decât mai târziu, într-un post prestigios expus atenției mass media, dar privat de o putere reală.

Dacă selecția clasei politice nu s-ar efectua într-o atât de mare măsură prin concurs și apoi prin trambulina cabinetului ministerial, aspirații ar fi obligați să aleagă alte căi, în special militantismul în partide. Nu vom fi subliniat niciodată îndeajuns faptul că slăbiciunea partidelor franceze se explică în mare parte prin importanța cabinetelor ministeriale în sistemul de selecție.

Deținătorii puterii de guvernare: miniștrii

Miniștrii sunt reprezentanții cei mai notorii ai clasei politice. Putem distinge două categorii: cei care rămân multă vreme pe culmile puterii și personajele efemere care ajung la vârf și coboară aproape imediat. Astfel, în timpul celei de-a III-a Republici, dintr-un total de 631 de miniștri și secretari de stat, 114 au domnit, fiecare, peste trei ani, iar 115 au căzut după șase luni. În timpul celei de-a IV-a Republici, din 227 de miniștri, 44 au rămas la putere mai puțin de un semestru, iar 40 s-au menținut peste trei ani, din care 26, peste patru ani.

Cum devine cineva ministru? Putem retrasa istoric trei filiere: capilaritatea partizană, filtrul parlamentar și trambulina mandarinală. În cea de-a III-a și cea de-a IV-a Republică, selecția miniștrilor s-a efectuat *in* și *prin* partide și prin filtrul constituit de comisiile și comitetele parlamentare. Peste 90% din cei 631 de miniștri din cea de-a III-a Republică și din cei 227 din cea de-a IV-a au fost selecționați în acest mod. Însă aceste două filiere s-au epuizat începând cu 1958 și mai ales din 1962 încolo, lăsând drumul liber filierei mandarinale, adică unui itinerariu invers, care duce de la înalta funcție publică la legitimarea electorală. În timpul perioadei gaulliste (1958-1974), din 128 de miniștri și secretari de stat, 56 au urmat filiera mandarinală și dintre acești 56, 39 au făcut o haltă într-un cabinet ministerial.

În timpul celor șapte ani de guvernare V. Giscard-d'Estaing, filiera mandarinală a devenit dominantă. A cunoscut un declin sub președinția Mitterrand, care a reanimat filiera partizană, blocând însă aproape complet, prin forța lucrurilor, filiera parlamentară, deoarece constituția din 1958 lasă puține ocazii celor șase comisii parlamentare de a releva calitățile liderilor opoziției. Acestea nu mai joacă un rol selector. Dintre membrii guvernului Mauroy, 41% nici măcar nu coborâseră în arena electorală în

mai 1981. Există aici un contrast frapant cu parlamentele altor democrații avansate, în special cu acel *shadow cabinet* din Camera Comunelor. Întoarcerea socialiştilor la putere în 1981, după 23 de ani în opoziție, a fost marcată de personalizarea alegerii miniştrilor, în funcție de relațiile lor personale cu noul șef al statului, la fel sau chiar mai importante decât poziția în cadrul partidului.

Dacă luăm în considerare întreaga perioadă dintre 1958 și 1993, putem observa că din patrusprezece prim-miniștri, de la Debre la Balladur, numai doi veneau din rândul funcționarilor publici (Edith Cresson și Beregovoy), iar nouă dintre ei trecuseră printr-un cabinet ministerial, excepțiile confirmând regula (Chaban-Delmas, Couve de Murville, Mauroy și Rocard). În unele guverne, doi din trei miniștri erau înalți funcționari, mai ales în guvernele de Gaulle, Debré, Messmer, Chirac și Barre. În ansamblu, peste jumătate din miniștrii și secretarii de stat au fost recrutați din administrația publică, numărând și câțiva profesori în faza socialistă. Nicăieri în Occident nu s-a ajuns în epoca contemporană la o asemenea dominație mandarinală. Trebuie să ne întoarcem mult în trecut pentru a regăsi acest fenomen, până la Metternich, care de altfel nu pretindea a fi construit un regim democratic.

Filiera mandarinală s-a întins și în partide, al căror stat-major este alcătuit în cea

mai mare parte, la nivelul cel mai înalt, din oameni care din cea mai fragedă tinerețe au trăit *din și pentru* stat, întâi ca bursieri ai marilor școli, apoi ca tineri funcționari în ascensiune și, în fine, ca onorabili parlamentari și deținători de portofolii ministeriale. Majoritatea posedă calități incontestabile. Rămâne de demonstrat că un asemenea *cursus honorum* i-a făcut suficient de sensibili la aspirațiile masei populare, nelimitându-se la discuțiile electorale.

Funcționarizarea clasei politice

Mandarinatul a fost creat și este întreținut de stat. Trăiește din funcția publică. Însă nici celelalte categorii ale clasei politice, și în special parlamentul nu scapă de funcționarizare.

Tabelul anexat mai jos arată creșterea numărului de funcționari în Adunarea Națională. Proporția lor a crescut de la o șeptime imediat după război la majoritate absolută în 1981. Profesorii, care alcătuiesc cel mai mare contingent de parlamentari-funcționari, aparțin în cea mai mare parte stângii. Remarcăm din tabel că înalții funcționari au trecut de la 4% în 1946 la 18% în 1993, majoritatea ținând de partide geometric de dreapta.

Funcționarizarea parlamentului (în %)

Alegeri	Profesori	Mandari Marile corpuri	Funcț. A	Alți funcț.	Totalul funcț. publici	Majoritate
1946	8	2	2	2	14	stânga
1951	10	2	3	3	18	echil.
1956	14	4	1	2	21	stânga
1958	10	5	3	2	20	echil.
1962	10	6	3	3	22	dreapta
1967	14	6	6	1	27	echil.
1968	9	9	2	1	21	dreapta

Alegeri	Profesori	Mandariini Marile corpuri	Funcț. A	Alți funcț.	Totalul funcț. publici	Majoritate
1973	15	10	4	1	30	echil.
1978	21	6	9	7	43	echil.
1981	35	6	3	8	52	stânga
1986	25	8	7	7	47	dreapta
1988	27	9	4	11	51	stânga
1993	18	9	9	2	38	dreapta

Această funcționarizare se explică în parte prin legislația în vigoare, care permite agenților de stat să candideze în alegeri fără a fi obligați să demisioneze din funcția publică pe care o dețin și să-și poată relua această funcție, indiferent de numărul anilor petrecuți în parlament. În toate țările care oferă asemenea facilități, se constată o funcționarizare a parlamentului; în Germania, de exemplu, peste 40% din membrii Bundestagului sunt funcționari. Dimpotrivă, în Anglia, unde există incompatibilitatea între un mandat parlamentar și o funcție publică, nu sunt în Camera Comunelor decât câțiva funcționari, care au fost forțați să părăsească administrația în timpul candidaturii. Aceeași situație se regăsește și în Statele Unite. Efectul legislației este constatată deci într-o manieră cvasi-experimentală pentru o duzină de țări.

Într-un articol remarcat de analiști, doi demnitari, François Bloch-Laine și Bernard Tricot, au sugerat ca "funcționarul devenit deputat sau senator și care, după un prim mandat, este reales, să înceteze să mai fie funcționar în urma acestei prime realegeri" (Le Monde, 6 feb. 1986). Ei nu propuneau deci "o tăiere a cordonului ombilical" dintre politică și administrație, ca în Anglia. Dar cum ar fi putut să se facă înțeles de un parlament compus în acel moment în proporție de 52% din funcționari?

Această funcționarizare se explică și prin "parașutarea" unor membri ai cabinetelor ministeriale în arena politică. Itinerariul politic este inversat aici: întâi înalta funcție publică, apoi cabinetul ministerial, secre-

tariatul de stat, parașutarea electorală și, ultima etapă, primăria sau un consiliu regional, păstrând de-a lungul acestui întreg parcurs dreptul de a se întoarce, în caz de accident, la punctul de plecare în înalta administrație.

Două optici se întâlnesc: desigur, Adunarea Națională este dominată de funcționari, dar, în schimb, un funcționar din zece mii devine "reprezentant al națiunii".

Cu cât urcăm mai mult în ierarhia politică, cu atât silueta mandarinului este mai impozantă. Jumătate din miniștrii și secretarii de stat din perioada 1962-1993 provenea din înalta administrație publică. Trebuie să luăm cuvântul "a proveni" în sensul său literal, pentru că numeroși din acești mandariini au părăsit administrația în floarea vârstei, fără a accede la poziții directoriale. Aceștia au devenit oameni politici profesioniști în momentul în care, în administrație, se găseau încă în eșaloanele intermediare.

Profesionalizarea clasei politice

Funcționarizarea este prima fază a procesului de profesionalizare, ale cărui principale criterii sunt securitatea postului, care se apreciază în funcție de durata carierei, și sursa de venit. Aceste două criterii sunt cumulative. Ar fi nevoie de un al treilea criteriu, adică o anumită vocație pentru politică, dar acesta poate fi admis implicit.

Profesionalizarea constă în câștigarea unei competențe specifice. Este contrariul amatorismului. Există oameni politici profesioniști, așa cum există actori, muzicieni sau sportivi profesioniști. În multe meserii, profesionalizarea este sinonimă cu specializarea. În politică, însă, este vorba de o competență generală. Într-adevăr, omul politic nu trebuie să fie expert într-un sector anume, ci trebuie să aibă cunoștințe nespecializate într-un mare număr de domenii. Este un generalist, la fel ca un medic generalist.

O lungă carieră politică

Un om care-și consacră politicii cea mai mare parte a vieții sale adulte poate fi considerat un profesionist al politicii. Totuși, criteriul care trebuie reținut nu este neapărat durata mandatului parlamentar, pentru că un individ poate fi activ pe plan politic cu mult înainte de a fi ales deputat sau senator. Nu se improvizează o candidatură la alegerile legislative, nu există generare spontană în parlament, pentru că toți cei aleși sunt experimentați în politică. E necesar deci să ținem cont de etapele de *cursus honorum* dinaintea alegerii în parlament, ca și de activitatea de după încheierea ultimului mandat. Este important să știm, pentru a calcula durata prezenței în forum, dacă deputatul învins își reia profesiunea originară sau caută poziții de repliere, menținându-se în politică în ciuda vânturilor și mareelor, cu speranța de a reveni într-o zi la Palatul Bourbon. Vom reține deci trei aspecte: durata mandatului parlamentar; alegerea precoce a carierei politice; reticența de a părăsi forumul.

Durata mandatului parlamentar

Chiar și în timpul celei de-a III-a Republici, când procesul de profesionalizare a carierei politice abia începuse, dintr-un total de 4982 de deputați (dintre care unii au devenit senatori), 265 erau în parlament de peste 30 de ani, fie în Cameră, fie în Senat, 441, de peste un sfert de secol, 828, cel puțin

20 de ani și 1300, cel puțin 16 ani. Nu toți au fost aleși de la prima candidatură, unii au cunoscut succesul electoral de-abia după două sau mai multe tentative, adesea după lungi ani de serviciu în funcții municipale sau departamentale. Unii au decedat în cursul mandatului, alții au fost smulși din fotoliu de diverse boli. Am putea admite că cei 828 de parlamentari care și-au menținut mandatul cel puțin 20 de ani sunt niște profesioniști ai politicii, chiar dacă în epoca respectivă indemnizația parlamentară nu era suficientă, chiar dacă nu au jucat un rol politic de prim-plan.

Cea de-a IV-a Republică nu a trăit decât treisprezece ani. Nu a permis deci o carieră parlamentară lungă, însă unii i-au supraviețuit, continuându-și drumul sub cea de-a V-a Republică. Notăm totuși că 169 de deputați dintr-un total de 1112, adică 15%, și-au exercitat mandatul fără întrerupere, de la începutul la sfârșitul acestei Republici. În 1967, existau încă la Palatul Bourbon 18 supraviețuitori ai celei de-a III-a Republici și 56 de aleși în Adunarea Constituantă în 1945. Alegerile din 1981 au adus un contingent puternic de noi deputați: 40%, însă în mare parte vechi candidați, care-și așteptaseră cu răbdare rândul în funcții locale, uneori timp de un deceniu sau două. În același moment, exista un mare număr de senatori care încăruntiseră într-o asemenea măsură încât nu mai puteau fi recunoscuți după fotografiile făcute la prima alegere senatorială și reproduce timp de douăzeci de ani în faimosul "trombinoscop" (derivat din francezul "trombine", față, chip - N. trad.). Numai după acest criteriu - longevitatea mandatului parlamentar - apare o frumoasă cohortă de profesioniști ai politicii. Însă acest criteriu nu este suficient.

Alegerea precoce a unei cariere politice

Majoritatea deputaților, astăzi ca și ieri, a ajuns în parlament după vârsta de 40 de ani. Și-au făurit însă primele arme politice înainte de această vârstă. Documentația existentă ne permite să știm câți au debutat în

politică înainte de 35 de ani și adesea înainte de 30 de ani. Au petrecut numeroși ani în politica locală, într-un partid sau într-o organizație sindicală politizată. Dintr-un total de 1112 deputați aleși în metropolă sub cea de-a IV-a Republică, circa șapte sute, să zicem 60%, au avut funcții municipale sau departamentale înainte de prima alegere ca deputați. Proportia rămâne aceeași pentru primele decenii ale celei de-a V-a Republici. Acești ani petrecuți la periferia puterii prelungește durata carierei politice.

Reticența de a părăsi forumul

Numeroși deputați suferă un eșec electoral în momentul în care sunt încă în floarea vârstei. Experiența lor parlamentară se limitează poate la sub zece ani, dar le rămân încă 10 sau 20 de ani de viață activă. Dacă dispun de mijloacele necesare, se pot replea în Senat - instituția republicană cea mai confortabilă - dar această instituție este rezervată puținor privilegiați. Consiliul economic și social oferă de asemenea câteva ocazii de reconversie. În lipsă de altceva, se caută refugiu în organisme parapublice, societăți de economie mixtă, administrații zise de misiune. Regionalizarea a creat un oarecare număr din acestea. Unii își păstrează foarte adesea funcția de primar al principalului oraș dintr-un departament.

Alegerile din 1993 au fost o hecatombă pentru socialiști, mai ales pentru o categorie socio-profesională foarte apropiată de politică și care asigură de multă vreme o recrutare colaterală a clasei politice: profesoratul. Puțini profesori concediați de electorat au acceptat să reia, așa cum aveau dreptul, drumul școlii. Perspectiva reîntoarcerii la punctul de plecare este destul de amară. Când ești prea tânăr pentru a ieși la pensie sau prea bătrân pentru a te reconverti, te agăți de meseria politică. Nu este ușor de aflat ce s-a întâmplat cu deputații învinși după cinci sau zece ani. În mod normal, ex-deputații sunt încă vizibili, multă vreme după deceptia electorală, în congresele

partidelor sau în consiliile departamentale. Fapt semnificativ: decesul lor nu face decât obiectul unei știri scurte în marile ziare naționale, știre cu atât mai scurtă cu cât plecarea lor de la Palatul Bourbon este mai îndepărtată în timp. Nici ex-mandarinii nu atrag, la dispariție, atenția marii prese naționale. Dar vizibilitatea respectivă a parlamentarilor și mandarinilor în mass media ar trebui analizată în momentul de apogeu al carierei lor. O comparație cu cântăreții, atleții, actorii sau romancierii ar revela în structura elitelor două categorii fundamentale: vârful piramidei și prim-planul scenei. Un mic număr de oameni politici profesioniști - câteva duzini - ocupă ambele poziții simultan.

Dacă adăugăm cele trei perioade ale carierei politice, se triplează, în majoritatea cazurilor, longevitatea acestei cariere în comparație cu durata mandatului parlamentar. Putem ezita asupra pragului care trebuie fixat, dar un calcul simplu ne va ajuta să sugerăm unul. Dacă un om se consacră între 30 și 70 de ani, timp de 25 de ani, politiciii active, rezervându-i o parte majoră din timpul său, putem spune că este un adevărat profesionist al politicii.

Dacă nu e un moștenitor bogat, din ce trăiește un om care se dedică politicii?

Sursa de venit: a trăi din politică

A trecut timpul când se discuta necesitatea de a oferi "reprezentantului națiunii" o indemnizație pentru exercitarea mandatului său. S-a înțeles repede că indemnizația era singurul mod de a evita un impozit de eligibilitate sau dependența alesului de cei care-i asigură fonduri. Indemnizația a rămas timp de multă vreme o simplă compensație a cheltuielilor presupuse de mandat. Doar treptat a devenit o remunerație reală. Max Weber observase încă din 1919 că recrutarea "nonplutocratică a personalului politic ar trebui să asigure aleșilor venituri regulate și substanțiale".

Indemnizația parlamentară este fixată prin analogie cu tratamentul

funcționarilor celor mai înalți în grad și este completată de o indemnizație de funcție și de secretariat. Parlamentarul francez dispune deci de venituri care-l plasează printre primii unu la sută funcționari publici. În plus, numeroși parlamentari își cumulează mandatul cu funcția de primar al unui oraș important sau cu alte funcții departamentale și regionale care-i aduc o sursă suplimentară de venit (nu există limite decât pentru mai mult de trei funcții). Aleșii beneficiază de asemenea de un sistem de protecție medicală și de o pensie pentru care pot opta începând cu vârsta de 55 de ani. În 1993, 1965 de ex-parlamentari beneficiau de o astfel de pensie.

Având asigurată remunerația și pensia, parlamentarul nu este eliberat însă de cheltuielile electorale, care sunt costisitoare și periodice. Deși statul acordă asistență financiară în timpul campaniei electorale, candidații trebuie să recurgă la finanțări externe care, datorită unei reglementări neadecvate, seamănă cu scandaluri cronice politice.

Astăzi asistăm în aproape toate democrațiile occidentale la o dezbatere complet diferită, legată de transparența patrimoniului și veniturilor oamenilor politici și de îmbogățirea personală de sursă politică. MacMahon a fost ultimul președinte care a sărăcit la Elysee. Grevy a plecat mai bogat. Bogăția episcopului și a socialistului sunt mai șocante decât cea a omului de afaceri, pentru că cei dintâi sunt purtătorii unui mesaj social. Practica partidului comunist, care-și frustrează aleșii de o parte din indemnizație, răspunde acestei credințe, vie în opinia publică, conform căreia devotamentul aleșilor depinde de lipsa lor de mijloace materiale. În *Leurs figures*, mai ales gustul pentru bani este cel care l-a scandalizat pe Barres. Obligația aleșilor de a-și declara patrimoniul a fost propusă în van în mai multe rânduri, începând cu anii '20. A fost adoptată în cele din urmă în octombrie 1992, însă publicitatea acestor declarații a fost respinsă ca "un atentat evident și specific la viața privată a aleșilor, deschizând calea unei curiozități nesănă-

toase". "Variația situațiilor patrimoniale" este estimată de vice președintele Consiliului de Stat și de primii președinți ai Curții de Conturi. (În martie 1993, declarațiile de patrimoniu ale miniștrilor au dispărut în mod misterios din seifele secretariatului Adunării Naționale.)

În ce privește statutul și privilegiile mandarinilor, acestea au făcut obiectul unei serii de lucrări bine documentate, care descriu aceste "elite polyvalente" (Gaillard), "privilegiaturile" lor (de Closets), "corporatisme" lor (Pfister), "nomenclatura franceză" (Wickam și Coignard) și "enaclatura" (Schifres) și care-i tratează fără milă pe acești "fii ai colbertismului", "trinitatea" și "securitatea" lor.

Pentru o clasă politică limitată teoretic la trei mii de protagoniști, putem estima că cei care-și au partea esențială de venit din funcția politică sau parapolică pe care o dețin sunt peste 90%. Ceilalți își găsesc această sursă de venit într-o avere moștenită și nu construită de ei înșiși.

Specificitatea clasei politice franceze

Clasa politică de astăzi este foarte diferită de cea din a IV-a Republică, ca și de cea de la începutul secolului sau de la debutul celei de-a III-a Republici. Această schimbare reflectă în mod evident transformările profunde ale societății înseși. Dar este modelată mai ales de noile instituții, prevăzute de Constituție, și care consolidează puterea executivă în detrimentul parlamentului.

După "Republica ducilor", a "notabililor", a "camarazilor", a "comitetelor", a "avocaților", a "profesorilor", iată în fine republica mandarinală, adică un regim în care vârful puterii este dominat de oameni selecționați prin concurs și care au reușit să urce în eșaloanele aparatului de stat, ale instituțiilor reprezentative și, dacă luăm în considerare și inginerii de stat, chiar și în cele

ale societății civile. Într-un cuvânt, republica mandarină este un sistem politic în care înalții funcționari, toate categoriile superioare confundându-se, exercită o putere dominantă în detrimentul reprezentanților aleși, lucru care poate duce în anumite circumstanțe la o condiționare deviantă a sufragiului universal. O asemenea calificare însă nu este valabilă decât pentru stratul de la vârful clasei politice, să spunem patru sau cinci sute de "prinți care ne guvernează". Această denumire își pierde din valoare când ne referim la partea mediană a piramidei; devine excesivă dacă analizăm întreaga piramidă de 3000 de actori. Republica mandarină este unică în felul său. Dacă trebuie să-i lipim o etichetă, iată una: elitism etatist instituționalizat.

Specificitatea sa apare foarte clar în lumina unei perspective comparative. De o parte impermeabilitate completă între administrație și politică, de altă parte, interpenetrare. În Germania, selecția se face aproape obligatoriu prin intermediul Lander-ilor, în timp ce clasa politică franceză este pariziană prin formație. În plus, Bundestag-ul dispune de prerogative de care Adunarea Națională este privată, și în consecință, ponderea parlamentarilor în clasa politică este mult mai mare dincolo de Rin, iar cea a mandarinilor mai mică. În fine, selecția în înalta administrație se face prin promovare internă.

Comparația cu Statele Unite nu este mai puțin instructivă. Nu există mandarinat permanent și puternic în *establishment*-ul de la Washington, care este compus, la nivelul cel mai înalt, din oameni care au debutat în politică prin sufragiu universal, și din manageri care trec de la vârful piramidei economice la vârful puterii politice. Statele Unite sunt de asemenea - și este o diferență esențială - plutocratice (în sensul etimologic al cuvântului). Într-adevăr, de cealaltă parte a Atlanticului, trebuie să fii milionar pentru a întreprinde o carieră de guvernator sau senator. Însă această condiție financiară nu este neapărat necesară în alegerea președinților.

Trebuie să ne îndreptăm spre Japonia pentru a regăsi omologul mandarinului francez: recrutarea prin concurs la universitățile din Tokio și Kyoto, rol important în procesul decizional și numit acolo "coborârea din cer". Numeroasele lucrări care încearcă să explice miracolul economic japonez atribuie meritul prioritar antreprenorilor și managerilor, și nu mandarinilor din M.I.T.I, și în al doilea rând inginerilor, care joacă un rol capital în producția de înaltă tehnologie și dintre care nici unul nu a penetrat în forumul politic, spre deosebire de Franța, care-și deturnezează unele din cele mai bune creiere de la creativitatea tehnologică pentru a le caza în prestigioase funcții administrative sau directoriale.

Note și bibliografie

- Fr. de Baecoque, **A la conquête du pouvoir**, în *Pouvoirs*, nr. 40, nr. special *Des Fonctionnaires politisés?*, 1987.
- Fr. de Baecoque și J. L. Quermonne, **Administration et politique sous la Ve République**, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1981.
- M. Debre, **Ces princes qui nous gouvernent**, Plon, 1957.
- P. Birnbaum, **Les sommets de l'Etat**, Seuil, 1977.
- F. Bloch-Lainé, **Profession: fonctionnaire**, Seuil, 1976.
- J.L. Bodiguel, **Les anciens élèves de l'ENA**, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1978.
- J.L. Bodiguel și J.L. Quermonne, **La haute fonction publique sous la Ve République**, PUF, 1983.

- P. Bourdieu, **La noblesse d'Etat**, Les Editions de Minuit, 1989.
- F. de Closets, **Toujours plus!**, Grasset, 1982.
- M. Dogan, **Pathways to Power, Selecting Rulers in Pluralist Democracies**, Westview Press, Londra, 1989.
- M. Dogan, **Filières pour devenir ministre: de Thiers à Mitterrand**, in *Pouvoirs*, nr. 36, 1986.
- M. Dogan, **Les filières de la carrière politique en France**, in *Revue Française de Sociologie*, VIII, 1967.
- M. Dogan, **Political Ascent in a Class Society: French Deputies 1870-1958**, in D. Marvick (ed.), *Political Decision-Markers*, N. Y. Free Press, 1971.
- ENA, mensuel. **Où travaillent les anciens élèves de l'ENA**, mai 1993.
- J. Estebe, **Les ministres de la République 1871-1914**, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1982.
- J. M. Gaillard, **Tu seras président, mon fils: Anatomie des grandes écoles et malformations des élites**, Ramsay, Paris, 1987.
- M. C. Kessler, **Le Conseil d'Etat**, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, 1968.
- Th. Pfister, **La République des fonctionnaires**, Albin Michel, 1988.
- Saint-Guillaume (pseud.), **Le gaspillage des élites, confessions d'un nomenclaturiste français**, Laffont, 1984.
- M. Schifres, **L'Enaklatura**, Lattès, Paris, 1987.
- M. Weber, **Le savant et la politique**, Plon, 1959.
- A. Wickham și S. Coignard, **La nomenclatura française**, Belfond, Paris, 1986.